

PILOTNÁ ANALÝZA PODÔB DETSKEJ EXPRESÍVNEJ VIZUÁLNEJ INTERPRETÁCIE OBRAZOVEJ KNIHY OČI

A Pilot Analysis of Forms of Children's Expressive Visual Interpretation of the Picturebook *Eyes*

Iveta Polák Čuchtová

Abstrakt: *Príspevok sa zaoberá možnosťami analýzy detských výtvarných odpovedí na textovo-obrazové naratívy. Jeho cieľom je zhrnúť analytické dimenzie využívané vo vybraných zahraničných výskumoch detskej recepcie obrazových kníh a pilotne ich uplatniť pri analýze odpovedí na obrazovú knihu Oči Iwony Chmielewskej. Na základe výskumných a metodologických východísk bolo vymedzených päť oblastí analýzy: referenčné ukotvenie odpovede, spôsob transformácie podnetu, vizuálno-kompozičné spracovanie, úroveň významového rozvinutia a vzťah kresby so sprievodným komentárom. Výskumný materiál tvorilo desať detských kresieb a ich verbálne výpovede, spracované prostredníctvom riadenej kvalitatívnej obsahovej analýzy. V pilotnom materiáli boli identifikované reprodukčno-selektívne, formálno-apropriačné, osobno-asociačné, intertextové a naratívno-situačné stratégie. Metaforicko-relačné spracovanie sa objavilo v jednom prípade. Zistenia naznačujú, že navrhnuté kritériá môžu byť využiteľné pri opisovaní spôsobov, akými deti vyberajú a transformujú podnety obrazovej knihy.*

Kľúčové slová: *obrazová kniha; detská recepcia; expresívna vizuálna interpretácia; výtvarná odpoveď; transmediácia; kvalitatívna analýza*

Abstract: *The paper examines approaches to analysing children's visual responses to text-image narratives. Its aim is to summarise the analytical dimensions used in selected international studies of children's picturebook reception and to apply them in a pilot analysis of responses to Iwona Chmielewska's picturebook *Eyes*. Based on previous empirical and methodological research, five analytical dimensions were defined: the referential grounding of the response, the mode of transformation, visual and compositional meaning-making, the level of meaning elaboration, and the relationship between the drawing and its accompanying commentary. The research material consisted of ten children's*

drawings and their verbal explanations, examined through directed qualitative content analysis. The pilot material included reproductive-selective, formal-appropriative, personal-associative, intertextual, and narrative-situational strategies. Metaphorical-relational elaboration occurred in one case. The findings suggest that the proposed criteria may be useful for describing how children select and transform picturebook stimuli.

Keywords: *picturebook; children's reception; expressive visual interpretation; visual response; transmediation; qualitative analysis*

Úvod

Obrazová kniha predstavuje multimodálny formát, v ktorom význam vzniká v súčinnosti verbálnej a vizuálnej zložky. Obraz pritom neplní iba ilustračnú funkciu, ale môže text dopĺňať, rozvíjať, spochybňovať alebo významovo presmerovať. Recepcia obrazovej knihy preto zahŕňa súčasné spracovanie textu, obrazu, kompozície a vzťahov medzi jednotlivými zložkami diela (Nikolajeva – Scott, 2000, 2001; Rusňák, 2024; Čigarská, 2024).

Takto koncipovaný formát zároveň vyvoláva otázku, akými výskumnými postupmi možno zachytiť detskú recepciu. Verbálna odpoveď sprostredkúva iba tú časť interpretačného procesu, ktorú je dieťa schopné bezprostredne pomenovať. Výtvarná odpoveď môže naopak sprístupniť výber vizuálne alebo významovo dominantných prvkov, spôsob ich reorganizácie a prepojenie s osobnou skúsenosťou. Možno ju preto chápať ako transmediačný výkon, pri ktorom sa význam prenáša medzi odlišnými znakovými systémami a v novom médiu sa opätovne usporadúva (Siegel, 1995; Arizpe – Styles, 2003; Pantaleo, 2005).

Predmetom príspevku je obrazová kniha Oči Iwony Chmielewskej, ktorá pracuje s motívmi videnia a nevidenia, vizuálnymi výrezmi, tvarovými podobnosťami a asociatívnym prepájaním významov. Jej otvorená organizácia umožňuje sledovať rozdielne podoby detskej recepcie: od selektívnej reprodukcie a formálnej apropiácie cez osobné a intertextové presuny až po naratívne a prípadné metaforicko-relačné rozvinutie témy. Metaforická interpretácia sa pritom nechápe ako predpokladaný alebo všeobecný výsledok recepcie, ale iba ako jedna z možných podôb odpovede (Forceville, 2006; Gal Drzewiecka, 2024).

Cieľom príspevku je v teoretickej rovine sumarizovať analytické dimenzie uplatňované vo vybraných zahraničných výskumoch detských vizuálnych odpovedí na obrazové knihy a v empirickej rovine ich pilotne uplatniť pri analýze výtvarných

odpovedí na knihu *Oči*. Pozornosť sa sústreďuje na to, z akých podnetov deti vychádzajú, ako ich vizuálne a významovo transformujú a aké dominantné stratégie expresívnej interpretácie sa v pilotnom materiáli prejavujú. Vek participantov je uvádzaný iba ako deskriptívna charakteristika výskumného súboru a nevstupuje do kategorizácie ani do formulovania vývinových záverov.

1. Teoretický rámec

1.1 Expresívna interpretácia ako transmediácia významu

Expresívna interpretácia textovo-obrazového naratívu predstavuje tvorivú odpoveď, pri ktorej recipient prenáša význam prijatého diela do iného znakového systému. Takýto proces možno chápať ako transmediáciu: význam sa nereprodukuje v nezmenenej podobe, ale pri prechode medzi modalitami sa selektuje, reorganizuje a nanovo konkretizuje. Detská kresba preto nemusí byť iba ilustráciou zapamätaného obsahu, ale môže zachytávať to, ktoré prvky diela dieťa považovalo za podstatné a akým spôsobom ich významovo spracovalo (Siegel, 1995).

Pri expresívnej interpretácii môže dieťa prevziať konkrétny obrazový motív, vizuálny princíp alebo tematický podnet a následne ho reprodukovať, formálne pozmeniť, prepojiť s vlastnou skúsenosťou alebo rozvinúť do novej situácie. Výtvarný produkt tak vzniká ako osobitý spôsob organizácie významu, v ktorom sa uplatňuje výber motívu, jeho kompozičné usporiadanie a vzťah k ďalším zobrazeným prvkom. Takéto chápanie zodpovedá sociálno-semiotickému prístupu, podľa ktorého recipient pri tvorbe vizuálnej odpovede aktívne využíva dostupné znakové prostriedky a prispôsobuje ich vlastnému komunikačnému zámeru (Kress – van Leeuwen, 2006).

1.2 Výtvarná odpoveď a jej verbálna kontextualizácia

Význam detskej kresby nemožno určovať iba podľa jej vizuálnej podoby, pretože rovnaký motív môže predstavovať reprodukciu ilustrácie, formálnu analógiu, osobnú asociáciu alebo súčasť nového príbehu. Výskumy detskej recepcie preto výtvarné odpovede často dopĺňajú rozhovorom alebo sprievodným komentárom, ktorý objasňuje zdroj motívu, zámer autora a významové vzťahy medzi zobrazenými prvkami. Komentár môže interpretáciu kresby potvrdiť, spresniť, rozšíriť alebo presmerovať; kresba a jej vysvetlenie preto v tomto príspevku tvoria jednu analytickú jednotku (Arizpe – Styles, 2003; Mantei – Kervin, 2014; Hsiao – Chen, 2015).

1.3 Možnosti expresívnej interpretácie textovo-obrazového naratívu

Najbezprostrednejšou podobou expresívnej interpretácie je selektívne prevzatie výrazného obrazového motívu. Dieťa môže reprodukovať prvok, ktorý si zapamätalo, ktorý sa opakoval alebo ho esteticky zaujal. Takáto odpoveď nevypovedá iba o pamäťovom vybavení; výber ukazuje, ktoré časti diela fungovali ako dominantné pozornostné a vizuálne podnety. Reprodukcia sa zároveň môže prepájať s osobnou skúsenosťou alebo s čiastočným významovým rozšírením (Arizpe – Styles, 2003; Hsiao – Chen, 2015).

Ďalšou možnosťou je formálna apropiácia, pri ktorej dieťa nepreberá konkrétnu situáciu alebo tému, ale vizuálny princíp diela. Môže pracovať s tvarovou podobnosťou, výrezom, opakovaním, rámovaním alebo priestorovým usporiadaním a aplikovať ich na vlastný motív. Takáto odpoveď zachytáva porozumenie vizuálnej organizácii obrazovej knihy, nemožno ju však automaticky stotožňovať s tematickou alebo metaforickou interpretáciou (Kress – van Leeuwen, 2006; Pantaleo, 2005).

Expresívna interpretácia môže mať aj osobno-asociačnú alebo intertextovú podobu. Motív knihy vtedy aktivuje autobiografickú spomienku, rodinnú skúsenosť, individuálny záujem alebo iný kultúrny a mediálny rámec. Odklon od pôvodnej ilustrácie preto nemusí znamenať neporozumenie, ale spôsob, akým si dieťa význam privlastňuje a začleňuje ho do vlastného skúsenostného sveta (Mantei – Kervin, 2014; Arizpe – Colomer – Martínez-Roldán, 2014).

Pri naratívnom rozvinutí dieťa z podnetu knihy vytvára novú situáciu, udalosť alebo vzťah medzi postavami. Dopĺňa nevypovedané súvislosti, organizuje jednotlivé prvky do deja a vytvára koherenciu nad rámec konkrétneho motívu. Výskumy recepcie interpretačne otvorených obrazových kníh ukazujú, že kresba, hra a rozhovor môžu podporovať vytváranie viacerých významových spojení a inferenčné dopĺňanie medzier v naratíve (Zapata – Sánchez – Robinson, 2018).

Metaforicko-relačná interpretácia predstavuje užšie vymedzenú podobu významového spracovania. Vzniká vtedy, keď dieťa posúva konkrétny motív k širšiemu konceptuálnemu, sociálnemu alebo vzťahovému významu. V multimodálnom diele pritom môžu byť zdrojová a cieľová oblasť metafory distribuované medzi text a obraz a ich vzťah musí recipient inferenčne rekonštruovať (Forceville, 2006; Gal Drzewiecka, 2024). Samotná tvarová podobnosť alebo prítomnosť symbolicky pôsobiaceho motívu však nie sú dostatočným dôkazom metaforického porozumenia; významový posun musí byť podložený kresbou aj komentárom dieťaťa.

Z uvedených východísk vyplýva, že expresívna interpretácia textovo-obrazového naratívu môže nadobúdať reprodukčnú, formálno-apropriáciu, osobno-asociačnú, intertextovú, naratívnu alebo metaforicko-relačnú podobu. Tieto možnosti nepred-

stavujú hierarchicky usporiadané stupne porozumenia, ale rozdielne stratégie spracovania podnetov obrazovej knihy. Uvedené podoby vytvárajú východisko na odvodenie analytických kritérií uplatnených v pilotnej časti príspevku.

2. Výskumné východiská a analytické kritériá

2.1 Výskumy detských vizuálnych odpovedí

Výskumy detskej recepcie obrazových kníh ukazujú, že výtvarnú odpoveď nemožno posudzovať iba podľa zobrazeného námetu. Potrebne je sledovať, z akého prvku diela dieťa vychádza, ako ho transformuje a aký význam mu pripisuje. Arizpe a Styles (2003) pri analýze detských reakcií na obrazové knihy prepájali vizuálne odpovede s rozhovorom, čo im umožnilo zachytiť pozornosť venovanú obrazovým detailom, inferencie aj osobné súvislosti. Spoločným znakom týchto prístupov je sledovanie vizuálnej odpovede v kontexte recepcnej situácie a významu, ktorý jej pripisuje dieťa.

Osobitnú úlohu zohráva prepojenie podnetu knihy so skúsenosťou dieťaťa. Mantei a Kervin (2014) identifikovali vo výtvarných odpovediach autobiografické, emocionálne a hodnotové spojenia, zatiaľ čo Hsiao a Chen (2015) rozlišovali medzi identifikáciou témy a postáv a hlbším významovým rozvinutím odpovede. Odklon od pôvodnej ilustrácie preto nemožno automaticky chápať ako neporozumenie; môže predstavovať osobnú apropiáciu alebo prenos motívu do iného skúsenostného rámca.

Pri interpretačne otvorených obrazových knihách sa objavuje aj naratívne a inferenčné rozvíjanie podnetu. Deti môžu dopĺňať významové medzery, vytvárať nové udalosti a prepájať motívy do vlastného príbehu (Zapata – Sánchez – Robinson, 2018). Analýza preto musí odlišiť reprodukciu prvku knihy od jeho formálnej, osobnej, intertextovej alebo naratívnej transformácie.

Kompozícia, farba, priestorové usporiadanie a vzťahy medzi prvkami sa v zahraničných výskumoch posudzujú podľa ich významotvornej funkcie, nie podľa estetického úrovně kresby. Ich interpretácia sa viaže na kontext tvorby a deklarovaný zámer dieťaťa, čím sa obmedzuje riziko projektívneho čítania výtvarného produktu (Hopperstad, 2010; Literat, 2013; Deguara, 2019).

Pri identifikovaní metaforického významu je potrebná osobitná opatrnosť. Samotná prítomnosť symbolicky pôsobiaceho motívu alebo tvarovej podobnosti nie je dôkazom metaforického porozumenia. Metaforicko-relačné spracovanie možno určiť až vtedy, keď kresba a komentár spoločne preukazujú posun od konkrétneho motívu k širšiemu sociálnemu, vzťahovému alebo abstraktnému významu (Forceville, 2006; Gellel – Deguara – Formosa, 2024).

2.2 Analytické kritériá

Na základe uvedených výskumov bolo vymedzených päť kritérií. Ich cieľom nie je hodnotiť správnosť ani výtvarnú kvalitu detskej odpovede, ale systematicky zachytiť výber, transformáciu a významové spracovanie podnetu.

Tabuľka 1. Kritériá analýzy výtvarných odpovedí a sprievodných komentárov

Kritérium	Analytická otázka a kódy	Výskumné východiská
Referenčné ukotvenie	Z akého podnetu odpoveď vychádza? Obrazový motív, téma knihy, vizuálny princíp, osobná skúsenosť, autobiografická spomienka alebo intertext.	Arizpe – Styles, 2003; Mantei – Kervin, 2014
Spôsob transformácie	Ako dieťa s podnetom narába? Reprodukcia, selekcia, formálna variácia, osobná apropiácia, intertextový presun, naratívne alebo metaforicko-relačné rozvinutie.	Siegel, 1995; Pantaleo, 2005; Deguara, 2019
Vizuálno-kompozičné spracovanie	Akými vizuálnymi prostriedkami sa význam vytvára? Tvarová analógia, opakovanie, výrez, priestorové usporiadanie alebo vzťahy medzi postavami a predmetmi.	Hopperstad, 2010; Deguara, 2019
Úroveň významového rozvinutia	Aký charakter má vytvorený význam? Percepčno-formálny, tematicko-identifikačný, osobno-asociačný, intertextový, naratívno-inferenčný alebo metaforicko-relačný.	Hsiao – Chen, 2015; Zapata – Sánchez – Robinson, 2018; Gellel – Deguara – Formosa, 2024
Vzťah kresby a komentára	Ako komentár ovplyvňuje interpretáciu kresby? Potvrdzuje, spresňuje, rozširuje alebo presmerúva jej význam.	Arizpe – Styles, 2003; Literat, 2013; Mantei – Kervin, 2014

Vizuálno-kompozičné prvky sa neposudzovali z hľadiska výtvarnej zručnosti, ale podľa ich významotvornej funkcie. Metaforicko-relačný kód sa prideľoval iba pri doložitelnom posune od konkrétneho motívu k širšiemu sociálnemu, vzťahovému alebo abstraktnému významu.

2.3 Určenie dominantnej stratégie expresívnej interpretácie

Výsledné recepcné stratégie neboli prevzaté ako hotová typológia z jedného výskumu. Predstavujú autorskú operacionalizáciu uvedených kritérií, spresnenú pri analýze pilotného materiálu. Každá dvojica kresba – komentár bola najskôr posúdená vo všetkých piatich oblastiach a následne zaradená podľa spôsobu transformácie, ktorý organizoval jej hlavný význam.

Rozlíšené boli reprodukčno-selektívna, formálno-apropriačná, osobno-asociačná, intertextová, naratívno-situačná a metaforicko-relačná stratégia. Ak odpoveď

obsahovala viacero spôsobov spracovania, bol určený dominantný a sekundárny kód. Kategórie sa nechápu ako hierarchické stupne porozumenia, ale ako rozdielne podoby expresívnej interpretácie. Vek dieťaťa do ich určovania nevstupoval.

3. Metodológia pilotnej analýzy

3.1 Výskumný dizajn, súbor a zber dát

Pilotná analýza nadväzovala na syntézu zahraničných výskumov a uplatnila odvodené analytické kritériá na konkrétnom súbore detských výtvarných odpovedí. Exploračný kvalitatívny dizajn umožnil preveriť kódovací postup a spresniť kategórie pred ich uplatnením na rozsiahlejšom materiáli (Malmqvist a kol., 2019).

Výskumný súbor tvorilo desať detí vo veku od 5 do 12 rokov. Vek bol zaznamenaný iba ako deskriptívna charakteristika súboru a nevstupoval do kódovania ani do interpretácie rozdielov medzi odpoveďami.

Zber dát sa uskutočnil počas spoločnej recepcie obrazovej knihy *Oči Iwony Chmielewskej*, sprevádzanej dialogickými zastaveniami pri vizuálne a významovo podnetných miestach. Po skončení recepcie vytvorilo každé dieťa individuálnu výtvarnú odpoveď a následne vysvetlilo, čo nakreslilo a prečo si zvolilo daný motív. Výskumný materiál tvorilo desať kresieb a desať sprievodných verbálnych komentárov.

3.2 Výskumné otázky

Analýza bola vedená týmito otázkami:

1. Ktoré analytické dimenzie možno vymedziť na základe vybraných zahraničných výskumov detských vizuálnych odpovedí na obrazové knihy?
2. Z akých prvkov obrazovej knihy *Oči* deti vo svojich výtvarných odpovediach vychádzajú?
3. Akým spôsobom vybrané podnety vizuálne a významovo transformujú?
4. Aké dominantné stratégie expresívnej interpretácie možno v pilotnom materiáli identifikovať?

3.3 Analytický postup

Základnou analytickou jednotkou bola dvojica kresba – komentár. Obe zložky sa posudzovali vo vzájomnom vzťahu: kresba poskytovala údaje o výbere a vizuálnej transformácii podnetu, komentár objasňoval dôvod výberu, zámer dieťaťa a význam

zobrazených prvkov. Takéto prepojenie obmedzuje riziko nadinterpretácie výtvarného produktu iba z pozície výskumníka (Arizpe – Styles, 2003; Literat, 2013; Hsiao – Chen, 2015).

Dáta boli spracované prostredníctvom riadenej kvalitatívnej obsahovej analýzy. Počiatočné kategórie vychádzali z teoretických a výskumných východísk, ich konkrétne uplatnenie sa však spresňovalo pri práci s pilotným materiálom (Hsieh – Shannon, 2005). Každý prípad bol kódovaný podľa piatich kritérií uvedených v tabuľke 1: referenčného ukotvenia, spôsobu transformácie, vizuálno-kompozičného spracovania, úrovne významového rozvinutia a vzťahu kresby s komentárom.

V prvom kroku boli jednotlivé prípady posúdené podľa všetkých kritérií. V druhom kroku bola na základe hlavného spôsobu transformácie a významového rozvinutia určená dominantná stratégia expresívnej interpretácie. Ak odpoveď obsahovala viacero spôsobov spracovania, bol jej priradený aj sekundárny kód. Kategórie sa nechápali ako hierarchické stupne porozumenia, ale ako rozdielne spôsoby spracovania podnetu.

Vizuálne vlastnosti kresieb neboli hodnotené z hľadiska estetickej kvality ani výtvarnej zručnosti. Do analýzy vstupovali iba vtedy, keď mali významotvornú funkciu podloženú organizáciou kresby alebo komentárom dieťaťa. Rovnako metaforicko-relačný kód vyžadoval doložitelný posun od konkrétneho motívu k širšiemu vzťahovému alebo abstraktnému významu.

Vzhľadom na malý súbor a využitie jednej obrazovej knihy majú výsledky exploračný charakter. Nemožno ich zovšeobecniť ani použiť na formulovanie vývinových záverov. Pilotáž slúži predovšetkým na overenie navrhnutého analytického postupu, ktorý bude potrebné ďalej aplikovať na rozsiahlejšom súbore a overiť prostredníctvom intersubjektívnej zhody kódovania.

4. Výsledky pilotnej analýzy

4.1 Prehľad kódovania výtvarných odpovedí

Analyzovaný materiál tvorilo desať prípadov pozostávajúcich z kresby a sprievodného komentára dieťaťa. Každý prípad bol posudzovaný podľa referenčného ukotvenia odpovede, spôsobu transformácie podnetu, významotvornej funkcie vizuálno-kompozičných prvkov, úrovne významového rozvinutia a vzťahu medzi kresbou a komentárom. Na základe konfigurácie týchto kódov bola určená dominantná recepčná stratégia a podľa potreby aj sekundárny kód.

Tabuľka 2. Kódovanie výtvarných odpovedí a sprievodných komentárov

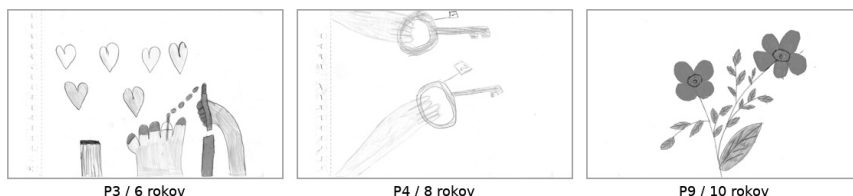
Participant	Referenčné ukotvenie	Spôsob transformácie a vizuálno-kompozičné spracovanie	Úroveň významového rozvinutia	Vzťah kresby a komentára	Dominantná stratégia; sekundárny kód
P1	téma očí; vlastná rodina	personalizácia motívu v rodinnom autoportréte; zväčšené oči postáv	osobno-asociačná	komentár spresňuje väzbu kresby na tému knihy	osobno-asociačná; doslovná tematická väzba
P2	vizuálny princíp oka a kruhu	formálna variácia založená na podobnosti oka, kvetu a slnka	percepčno-formálna	komentár potvrdzuje tvarovú analógiu	formálno-apropriačná; ikonická analógia
P3	konkrétne ilustrácie z knihy	selektívna reprodukcia motívov laku a kávy	tematicko-identifikačná s osobnou asociáciou	komentár rozširuje reprodukciu o osobnú skúsenosť	reprodukčno-selektívna; osobná asociácia
P4	obrazový motív kľúčov	reprodukcia doplnená o ruky a vzťah medzi postavami	tematicko-identifikačná s relačným rozvinutím	komentár dopĺňa význam blízkosti a spolupatričnosti	reprodukčno-selektívna; vzťahová rozšírenie
P5	téma nevidenia a pomoci	vytvorenie novej situácie so slepým mužom a vodičim psom	naratívno-inferenčná	komentár rozširuje kresbu o dej a príčinné vzťahy	naratívno-situačná; tematické spracovanie nevidenia
P6	vizuálny princíp oka a výrezu	aplikovanie formálneho princípu na vlastný motív psa	percepčno-formálna s osobnou preferenciou	komentár spresňuje dôvod výberu okružného prvku	formálno-apropriačná; osobná preferencia
P7	motív očí; autobiografická spomienka	presun podnetu k ornamentu poznanému z dovolenky	osobno-asociačná	komentár presmerúva interpretáciu k osobnej skúsenosti	osobno-asociačná; autobiografická apropriačia
P8	téma videnia; popkultúrny intertext	presun motívu oka do rámca filmovej postavy so zvláštnou schopnosťou	intertextová	komentár objasňuje mediálny zdroj a význam motívu	intertextová; popkultúrny presun
P9	konkrétne ilustrácie kvetov	selektívna reprodukcia na základe estetické preferencie	tematicko-identifikačná	komentár potvrdzuje estetickú motiváciu výberu	reprodukčno-selektívna; estetická selekcia

P10	téma nevidenia, vzťahu a opory	rozvinutie nevidenia do vzťahovej situácie; kontakt postáv	metaforicko-relačná	komentár rozširuje kresbu o význam opory a neosamelosti	metaforicko-relačná; sociálno-emocionálne rozvinutie
-----	--------------------------------	--	---------------------	---	--

Tabuľka priamo zodpovedá analytickým kritériám odvodeným v prehľadovej časti. Referenčné ukotvenie zachytáva zdroj odpovede; spôsob transformácie a vizuálne spracovanie ukazujú, ako dieťa s podnetom narábalo; úroveň významového rozvinutia vyjadruje charakter vytvoreného významu a komentár overuje alebo koriguje interpretáciu kresby. Dominantná stratégia preto nevychádza zo samotného námetu, ale z konfigurácie všetkých uvedených oblastí.

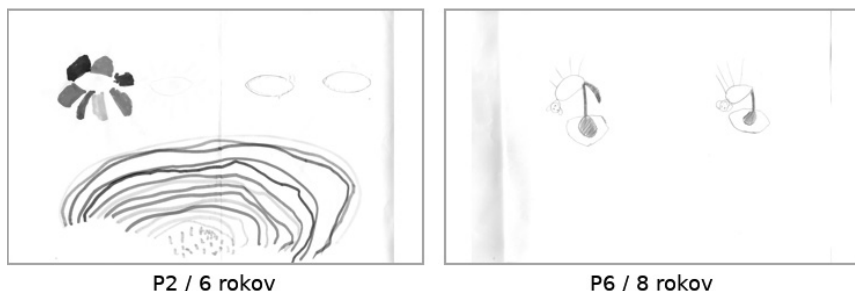
4.2 Dominantné stratégie expresívnej interpretácie

Reprodukčno-selektívna stratégia bola identifikovaná v troch prípadoch. P3, P4 a P9 vychádzali z konkrétnych ilustrácií knihy, ktoré vo svojich kresbách prevažne zachovali. Ich odpovede sa však odlišovali sekundárnym významovým rozvinutím. Pri P3 bola reprodukcia spojená s osobnou skúsenosťou, pri P4 so vzťahovým doplnením a pri P9 s estetickou preferenciou. Reprodukcia preto nepredstavovala jednotný ani výlučne pamäťový typ odpovede.

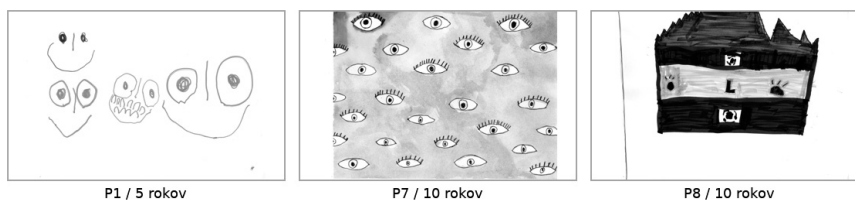
Obr. 1. Kresby participantov P3, P4 a P9 reprezentujúce reprodukčno-selektívne odpovede.

Formálno-apropriačná stratégia sa objavila pri P2 a P6. V oboch prípadoch deti nereagovali primárne na tematický význam knihy, ale na jej vizuálny princíp oka, kruhu a výrezu. P2 využila tvarovú podobnosť kruhových prvkov, zatiaľ čo P6 aplikovala princíp výrezu na vlastný motív. Odpovede poukazujú na využitie formálnej organizácie knihy, nie však na rozvinutie témy nevidenia.

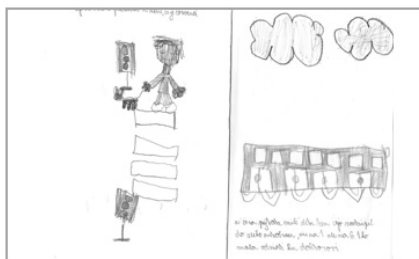
Obr. 2. Kresby participantov P2 a P6 reprezentujúce formálno-apropriačné odpovede.

Osobno-asociačné a intertextové spracovanie bolo identifikované pri P1, P7 a P8. Kniha v týchto prípadoch aktivovala rodinnú seba projekciu, autobiografickú vizuálnu spomienku alebo popkultúrny rámec. Význam komentára bol rozhodujúci najmä pri P7, pretože bez slovného vysvetlenia by opakovaný ornament očí mohol byť interpretovaný iba ako formálna variácia. Komentár však ukázal, že kresba vychádzala zo zážitku z dovolenky. Pri P8 sa motív videnia presunul do intertextového rámca postavy so „špeciálnym okom“.

Obr. 3. Kresby participantov P1, P7 a P8 reprezentujúce osobno-asociačné a intertextové odpovede.

Naratívno-situačná stratégia sa objavila pri P5. Dieťa rozvinulo tému nevidenia do samostatnej situácie so slepým mužom, autobusom a vodiacim psom. Komentár doplnil dejové a príčinné vzťahy, ktoré kresba iba naznačovala. Odpoveď preto nebola klasifikovaná ako reprodukcia konkrétneho motívu, ale ako naratívno-inferenčné rozvinutie témy.

P5 / 8 rokov

Obr. 4. Kresba participantky P5 reprezentujúca naratívno-situačnú odpoveď.

Metaforicko-relačná stratégia bola identifikovaná iba pri P10. Kresba vychádzala z témy nevidenia, ale prostredníctvom kontaktu postáv a komentára „nie je v tom sama“ ju posunula k významu sociálnej opory a spolupatričnosti. Metaforicko-relačný kód teda nebol založený iba na symbolickom vzhľade kresby, ale na zhode medzi vizuálnou organizáciou a autentickým vysvetlením dieťaťa.

P10 / 12 rokov

Obr. 5. Kresba participantky P10 reprezentujúca metaforicko-relačnú odpoveď.

4.3 Syntéza výsledkov

V pilotnom materiáli boli najčastejšie reprodukčno-selektívne a osobno-asociačné alebo intertextové odpovede, zastúpené po troch prípadoch. Formálno-apropriačná stratégia sa objavila v dvoch prípadoch, naratívno-situačná a metaforicko-relačná po jednom prípade.

Výsledky ukazujú, že kategórie nemožno chápať ako uzavreté ani hierarchicky usporiadané typy. Viaceré odpovede spájali dominantnú stratégiu so sekundárnou

osobnou, estetickou alebo vzťahovou rovinou. Použitie dominantného a sekundárneho kódu preto umožnilo zachytiť významovú komplexnosť jednotlivých prípadov a súčasne ich porovnať podľa spoločných kritérií.

Identifikované osobno-asociačné a intertextové presuny naznačujú, že odklon od obrazovej predlohy môže predstavovať spôsob osobného privlastnenia významu, nie prejav neporozumenia (Mantei – Kervin, 2014). Naratívno-situačná odpoveď zodpovedá inferenčnému dopĺňaniu významových medzier opísanému pri recepcii interpretačne otvorených obrazových kníh (Zapata – Sánchez – Robinson, 2018).

Záver

Pilotná analýza ukázala, že detské výtvarné odpovede na obrazovú knihu *Oči* nadobúdali podobu selektívnej reprodukcie, formálnej apropiácie, osobných a intertextových presunov, naratívneho rozvinutia a ojedinele aj metaforicko-relačnej interpretácie. Metaforický význam preto nemožno považovať za dominantný spôsob recepcie analyzovanej knihy. Výsledky zároveň ukázali, že jednotlivé stratégie nie sú uzavretými ani hierarchicky usporiadanými typmi, pretože dominantný spôsob spracovania sa môže spájať s osobnou, estetickou alebo vzťahovou rovinou.

Prínosom príspevku je syntéza analytických dimenzií využívaných v zahraničných výskumoch a ich pilotné uplatnenie na konkrétnom materiáli. Odvođený rámec umožňuje sledovať referenčné ukotvenie odpovede, spôsob transformácie, vizuálno-kompozičné spracovanie, úroveň významového rozvinutia a funkciu sprievodného komentára. Vzhľadom na malý súbor a využitie jednej obrazovej knihy majú zistenia exploračný charakter. Ďalší výskum by mal kritériá overiť na rozsiahlejšom materiáli, pri viacerých obrazových knihách a prostredníctvom intersubjektívnej zhody kódovania.

Literatúra

- ARIZPE, E. – COLOMER, T. – MARTÍNEZ-ROLDÁN, C. (2014): *Visual Journeys Through Wordless Narratives: An International Inquiry with Immigrant Children and The Arrival*. London: Bloomsbury Academic.
- ARIZPE, E. – STYLES, M. (2003): *Children Reading Pictures: Interpreting Visual Texts*. London – New York: RoutledgeFalmer.
- CHMIELEWSKA, I. (2014): *Oči*. Bratislava: BIBIANA.
- ČIGARSKÁ, V. (2024): K typológii textovo-obrazových vzťahov v súčasnej obrazovej knihe pre deti. In: GAL DRZEWIECKA, I. (ed.): *Fenomén obrazovej knihy v edukácii*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, s. 48–63.

- DEGUARA, J. (2019): Young Children's Drawings: A Methodological Tool for Data Analysis. *Journal of Early Childhood Research*, ročník 17, č. 2, s. 157–174.
- DYSON, A. H. (1986): Transitions and Tensions: Interrelationships Between the Drawing, Talking, and Dictating of Young Children. *Research in the Teaching of English*, ročník 20, č. 4, s. 379–409.
- FORCEVILLE, C. (2006): Non-verbal and Multimodal Metaphor in a Cognitivist Framework: Agendas for Research. In: KRISTIANSEN, G. – ACHARD, M. – DIRVEN, R. – RUIZ DE MENDOZA IBÁÑEZ, F. J. (eds.): *Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, s. 379–402.
- GAL DRZEWIECKA, I. (2024): Kognitívne mapovanie metafor emócií v detskej recepcii obrazových kníh na príklade kníh Tiny Oziewicz a Aleksandry Zajac *Čo robia pocity? a Ako žijú pocity?* In: GAL DRZEWIECKA, I. (ed.): *Fenoménn obrazovej knihy v edukácii*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, s. 113–129.
- GELLE, A.-M. – DEGUARA, J. – FORMOSA, J. (2024): Supporting Young Children's Metaphorical Engagement Through a Symbol Literacy Approach. *Journal of Early Childhood Research*, ročník 22, č. 3, s. 471–487.
- HOPPERSTAD, M. H. (2010): Studying Meaning in Children's Drawings. *Journal of Early Childhood Literacy*, ročník 10, č. 4, s. 430–452.
- HSIAO, C.-Y. – CHEN, C.-M. (2015): Examining Kindergarten's Drawings for Their Perspectives on Picture Books' Themes and Characters. *International Education Studies*, ročník 8, č. 11, s. 40–49.
- HSIEH, H.-F. – SHANNON, S. E. (2005): Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, ročník 15, č. 9, s. 1277–1288.
- KRESS, G. – VAN LEEUWEN, T. (2006): *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2. vyd. London – New York: Routledge.
- LITERAT, I. (2013): "A Pencil for Your Thoughts": Participatory Drawing as a Visual Research Method with Children and Youth. *International Journal of Qualitative Methods*, ročník 12, č. 1, s. 84–98.
- MALMQVIST, J. – HELLBERG, K. – MÖLLÅS, G. – ROSE, R. – SHEVLIN, M. (2019): Conducting the Pilot Study: A Neglected Part of the Research Process? Methodological Findings Supporting the Importance of Piloting in Qualitative Research Studies. *International Journal of Qualitative Methods*, ročník 18, s. 1–11.
- MANTEI, J. – KERVIN, L. (2014): Interpreting the Images in a Picture Book: Students Make Connections to Themselves, Their Lives and Experiences. *English Teaching: Practice and Critique*, ročník 13, č. 2, s. 76–92.

- NIKOLAJEVA, M. – SCOTT, C. (2000): The Dynamics of Picturebook Communcation. *Children's Literature in Education*, ročník 31, č. 4, s. 225–239.
- NIKOLAJEVA, M. – SCOTT, C. (2001): *How Picturebooks Work*. New York – London: Garland Publishing.
- PANTALEO, S. (2005): "Reading" Young Children's Visual Texts. *Early Childhood Research & Practice*, ročník 7, č. 1.
- RUSŇÁK, R. (2024): Obrazový príbeh v kontexte primárneho vzdelávania. In: GAL DRZEWIECKA, I. (ed.): *Fenomén obrazovej knihy v edukácii*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, s. 8–34.
- SIEGEL, M. (1995): More Than Words: The Generative Power of Transmediation for Learning. *Canadian Journal of Education*, ročník 20, č. 4, s. 455–475.
- ZAPATA, A. – SÁNCHEZ, L. – ROBINSON, A. (2018): Examining Young Children's Envisionment-Building Responses to Postmodern Picturebooks. *Journal of Early Childhood Literacy*, ročník 18, č. 4, s. 439–464.

Iveta Polák Čuchtová

Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Katedra hudobnej, výtvarnej a telesnej výchovy

iveta.cuchtova@unipo.sk

ORCID: 0009-0005-9803-2901